

تاریخ ۱: ایران و جهان باستان

تهیه کننده: مرضیه نوریان - مشهد مقدس

Tarikheman3

درس ۱۱

آیین کشورداری

نظام سیاسی و اداری

مادها: دشواری ارائه تصویری روشن و کامل از نحوه اداره کشور و تشکیلات اداری در دوران ماد، به دلیل کمبود اسناد و شواهد مکتوب، اما تقلید شاهان ماد در حکومت از شاهان پیشین و معاصر خود، و احتمالاً برخورداری از دربار و تشکیلات اداری محدود و کوچک شامل پادشاه و برخی صاحب منصبان درباری، فرماندهان نظامی و حاکمان محلی.

هخامنشیان :

اطلاعات بیشتر: در باره شیوه کشورداری دوران هخامنشیان . سنگ نوشته ها و لو حهای گلی هخامنشی و نیز نوشته های مورخان یونانی عهد باستان: حاوی اطلاعات ارزشمندی در خصوص نظام حکومتی و تشکیلات اداری آن دوران .

تهیه کننده: مرضیه نوریان- دبیر تاریخ - مشهد مقدس- کانال تلگرامی "تاریخ من" @tarikheman3
در رأس تشکیلات سیاسی و اداری هخامنشیان: پادشاه دارای: اختیارات فراوانی در اداره امور کشور. ادعای پادشاهان هخامنشی و به ویژه داریوش یکم، در رسیدن به مقام پادشاهی بر اساس خواست اهوره مزدا و فرمان راندن بر کشور به یاری او. نتیجه این ادعا: دادن جنبه دینی به حکومت ایشان در نتیجه تشویق و ترغیب مردم در فرمانبرداری از آنان.
مشورت شاهان هخامنشی با بزرگان و مشاوران: از این رو، حضور یک گروه مشورتی شامل بلندپایگان سیاسی، نظامی، اداری و احتمالاً مذهبی و حقوقی در کنار پادشاه، و مشورت وی با ایشان درباره مسائل مهم حکومتی به ویژه جنگ و صلح.
نیازمندی هخامنشیان برای اداره قلمرو پهناور حکومت خود با سرزمینهای گوناگون با اقوام، فرهنگها و آداب و رسوم متفاوت: به شیوه های مدیریتی تازه و تشکیلات حکومتی کارآمدی.

نحوه کشورداری کوروش: کوروش، بنیان گذار حکومت هخامنشی، بهره مندی از تشکیلات و تجربه های اداری حکومتهای پیشین، برای اداره امور کشور و شیوه جدیدی از فرمانروایی خردمندانه مبتنی بر احترام به دین و فرهنگ مردم سرزمینهای فتح شده و مشارکت آنان در حکومت: سیاست کوروش بزرگ: جلب وفاداری و پشتیبانی مردم نسبت به خود از طریق مشارکت دادن اقوام و ملتهای تابعه در اداره حکومت هخامنشی،

در زمان داریوش اول: نهایت گسترش حکومت هخامنشی در زمان وی. ایجاد نظام اداری منظم و کارآمدی توسط این پادشاه هوشمند و لایق، (هدف داریوش بزرگ از ایجاد نظام اداری منظم): برای سامان دادن امور و اداره بهتر قلمرو پهناور تحت فرمان خود، در نتیجه وی بنیان گذار و طراح اصلی نظام سیاسی اداری حکومت هخامنشیان.

تشکیلات اداری داریوش بزرگ: نظام سیاسی اداری که داریوش یکم شامل دو بخش: ۱. تشکیلات اداری مرکزی ۲. تشکیلات استانی یا ساتراپی

تشکیلات اداری مرکزی: وجود آن در درون دربار هخامنشی در پایتخت، و اجزای اصلی آن: خزانه شاهی، انبارشاهی و دیوان شاهی.

اداره هر یک از این اجزاء، توسط یکی از نجبای بلندپایه مادی و یا پارسی.

وظایف دیوان شاهی در دوزه هخامنشی: دیوان شاهی وظیفه مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه ها، اسناد و نوشته های دولتی. فعالیت تعداد زیادی از دبیران و منشیان در این دیوان، و آشنایی آنان با زبا نها و خطهای رایج در سرزمینهای تابعه هخامنشیان.

تشکیلات استانی داریوش: سامان دادن تشکیلات استانی یا شهری و شیوه اداره آنها توسط داریوش، و ایجاد قواعد تازه ای برای نظارت و تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر شهرها.

پیامد ایجاد تشکیلات اداری توسط داریوش: وحدت بیشتر قلمرو هخامنشیان و ایجاد حکومتی متمرکز و نیرومند در پی ایجاد نظام سیاسی اداری ایجاد شده توسط داریوش یکم،

تهیه کننده: مرضیه نوریان- دبیر تاریخ - مشهد مقدس- کانال تلگرامی "تاریخ من" @tarikheman3
مسئولیت بازرسی و نظارت دقیق و کامل بر عملکرد مقامها و مأموران دولتی در پایتخت و شهرهای (ساتراپها) در زمان هخامنشیان: قراردادش بر عهده یکی از خویشاوندان نزدیک شاه و یا یکی از درباریان مورد اعتماد و وفادار به او.
مسئول بازرسی و مأموران تحت فرمانش در زمان داریوش یکم: معروف به «چشم و گوش شاه». سرکشی آنان به طور منظم به بخشهای مختلف قلمرو برای اطمینان از انجام وظایف حکومتی صاحب منصبان و سامان دادن به اوضاع کشور.

سلوکیان:

نظام اداری در دوران حکومت سلوکی: قدرت و مناصب مهم سیاسی، اداری و نظامی در اختیار یونانیان. کوچ تعداد بسیاری از یونانیان توسط سلوکیان برای تحکیم سلطه خود، به ایران و استقرار آنان در شهرهای جدیدی شبیه شهرکها و پادگانهای نظامی. استفاده سلوکیان از بخش عمده ای از تشکیلات دیوانی (اداری و مالی) هخامنشیان. تقسیمات کشوری همانند روزگار هخامنشی و تقسیم قلمرو توسط سلوکیان، به تعداد زیادی شهری (ساتراپی). گرفتن مالیاتها به روش پیشین عمل توسط آنان. ادامه سیاست آزادی و مدارای دینی پادشاهان هخامنشی توسط سلوکیان.

اشکانیان:

دستیابی خاندان اشکانی به قدرت: به اتکای جنگاوران قبایل صحراگرد شرق ایران، تشکیلات اداری اشکانی: ۱. پادشاه اشکانی بالاترین مقام سیاسی و نظامی کشور. ۲. سهم بودن خاندانهای بزرگ دیگر در قدرت و حکومت در کنار خاندان شاهی، ۳. وجود دو مجلس در دوران اشکانی
معروفترین خاندانهای مهم عصر اشکانی: کارن یا قارن در نهاوند، سورن در سیستان، و مهران در ری.
مجالس عصر اشکانی: ۱. مجلسی متشکل از شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ. ۲. مجلسی شامل پیشوایان دینی یا مغان.

وظایف مجالس عصر اشکانی: کمک اعضای این دو مجلس به پادشاه اشکانی در اداره کشور و دخالت در تعیین جانشین پادشاه و تصمیم گیری برای جنگ و صلح.

چگونگی اداره حکومت اشکانی (تفاوت حکومت اشکانی با سایر حکومتهای عصر باستان): دارای حکومت ملوک الطوائفی
یعنی: اداره حکومت اشکانی به شکل غیرمتمرکز و اداره برخی از سرزمینها و مناطق کشور به صورت موروثی توسط پادشاهان کوچک و حاکمان محلی.

نحوه اداره مناطق مختلف توسط حکام محلی (اختیارات حکام محلی): ۱. اداره این مناطق محلی تا حدودی بصورت مستقل. ۲. داشتن سپاه مستقل. ۳. ضرب سکه توسط حکام محلی به نام خود

وظیفه حکام محلی نسبت به حکومت مرکزی: ۱. پرداخت باج و خراج سالانه به حکومت مرکزی. ۲. فرستادن سپاه خود برای کمک به پادشاه اشکانی در زمان جنگ با هدف: نشان دادن اطاعت و وفاداری خویش به حکومت اشکانی،

ساسانیان:

تهیه کننده: مرضیه نوریان- دبیر تاریخ - مشهد مقدس- کانال تلگرامی "تاریخ من" @tarikheman3

تشکیلات اداری در دوره ساسانی: ۱. پادشاه در رأس هرم قدرت سیاسی ۲. علاوه بر پادشاه ساسانی، سهیم بودن افراد و گروه های دیگری از قبیل اعضای خاندان شاهی، سران خاندان های قدیمی، وزیران، رؤسای ادارات و رؤسای روستاها، در قدرت و اداره کشور در اختیار داشتن: مقامات بالای کشوری و لشکری

شباهت شاه ساسانی و هخامنشی: هر دو در رأس هرم قدرت سیاسی، اعتقاد هر دو به انتصاب به مقام شاهی از طرف اهورامزدا و تأیید حکومت آنان توسط او.

مهمترین اقدامات پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور (هدف شاهان ساسانی از ایجاد تمرکز بیشتر): ۱. از یک سو تشکیل سپاهی دائمی و نیرومند ۲. از سوی دیگر اقدام به توسعه و

تقویت تشکیلات اداری (دیوان سالاری) منسجم و منظم

پیامد ایجاد حکومت متمرکز در عصر ساسانی: ۱. کاهش تعداد حکومت های موروثی محلی ۲. نظارت و سلطه مستقیم حکومت ساسانی بر مناطق مختلف کشور به ویژه نواحی جنوبی، مرکزی و غربی آن

تشکیلات اداری یا دیوان سالاری ساسانیان: شامل اداره ها یا دیوان های مختلفی و قرارداد داشتن وزیر بزرگ معروف به بزرگ گفردآمدار در رأس آنها،

نقش وزیر بزرگ در تشکیلات اداری ساسانیان (وظایف وزیر بزرگ): قرارداد داشتن در رأس تمامی دیوانها و ادارات دوره ساسانی، کارکردن تحت نظارت مستقیم پادشاه و اجرای فرامین شاه. اداره کشور توسط وزیر به عنوان جانشین شاه در زمان حضور شاه در جنگ یا سفر. نیز گاهی فرماندهی سپاه

نقش دبیران در تشکیلات اداری ساسانی: برخوردار از نقش ممتاز و بسیار مهم دبیران در تشکیلات اداری ساسانی.

وظیفه اصلی دبیران عصر ساسانی: کار اصلی دبیران نگارش فرما آنها، نامه ها و اسناد و ثبت و ضبط آنها، ولی انجام کارهای دیگری مانند گردآوری و تألیف خدای نامک جزو وظایف ایشان. کار دبیران در بخش های مختلف تشکیلات اداری، مالیاتی، قضایی و نظامی و آشنایی برخی از آنان به چند زبان و خط.

آموزش دبیران در مرکز آموزشی به نام دبیرستان آموزش.

تشکیلات دیوان سالاری عصر ساسانی: ۱. وزیر در رأس ۲. رئیس دبیران و کاتبان، ایران دبیرد یا دبیران مهست از جمله صاحب منصبان عالی رتبه تشکیلات اداری ساسانی ۳. سایر دبیران مشغول در بخش های مختلف اداری، مالیاتی، قضایی و نظامی

دربار شاهان ساسانی: دربار شاهان ساسانی دارای تشکیلات و تشریفات زیاد و خدمت افراد و گروه های مختلف به عنوان ندیمان، پزشکان، موسیقی دانان، و امثال آنها، در آنجا.

ایران شهر: قلمرویی که ساسانیان بر آن فرمان می رانند معروف به ایران شهر.

قلمرو ایران شهر: تقسیم به چندین کوره یا استان و حکومت بر آنها توسط اعضای خاندان شاهی، افرادی از خاندان های بزرگ و یا فرماندهان نظامی بر آنها.

قضاوت و دادرسی

تهیه کننده: مرضیه نوریان- دبیر تاریخ - مشهد مقدس- کانال تلگرامی "تاریخ من @tarikheman3"

ایزد مهر یا میترا: *ایزد پیمان و قانون و پشتیبان نظم اجتماعی بر اساس باورهای کهن ایرانی*

یکی از اصول مهم اندیشه ایرانی: پایبندی به عهد و پیمان

اهمیت ایرانیان باستان به عدالت و راستی و حکومت فرمانروایی عادل بر آنان به عنوان یکی از آرمانهای آنان قوانین در ایران باستان: نشأت گرفته بیشتر از عرف و عادات و اعتقادات قومی ایرانیان و به ویژه اوستا، کتاب دینی زرتشتیان. وجود مطالب بسیاری درباره انواع جرم و مجازات در برخی از کتابهای دینی آن زمان،

قضاوت در ایران باستان: به طور کلی قضاوت به دو شکل غیررسمی و رسمی. قضاوت غیررسمی: اغلب برعهده ریش سفیدان و بزرگان خانواده ها و قبایل. قضاوت رسمی: بیشتر برعهده روحانیون زرتشتی و نیز قضات منصوب شده از سوی شاه و یا حاکمان مناطق مختلف.

رسیدگی روحانیون عمدتاً به: اختلافات حقوقی و مدنی

رسیدگی قضات شاهی: به جرایم سیاسی و نظامی.

اجرای سخت قوانین مربوط به نظم عمومی، نافرمانی و خیانت به شاه و کشور حتی در مورد شاهزادگان و دیگر اعضای خاندان شاهی

بالاترین مرجع قضایی و قاضی القضاات: شخص شاه و صدور حکم نهایی در محاکمه های مهم، توسط وی. همچنین

رسیدگی شخص پادشاه در روزهای معینی از سال، به شکایت و دادخواهی مردم عادی

وجود، نکات و مطالبی درباره انصاف، عدالت و راستی و اجتناب از دروغ و بیداد در سنگ نوشته هایی باقی مانده از شاهان هخامنشی به ویژه داریوش یکم

قوانین در دوران هخامنشی براساس اشارات نویسندگان یونانی: وجود قوانینی در دوران هخامنشی در کاهش قدرت و اختیارات پادشاه. مثلاً اشاره هرودت به قانونی ایرانی که براساس آن، عدم حکم به مرگ توسط شاه برای فرد مجرم که اولین بار مرتکب جرمی شده بود. همچنین آگاهی از اقدام برخی از پادشاهان هخامنشی مانند کمبوجیه و خشایارشا در مشورت با قضات شاهی به منظور قانونی بودن برخی از کارهای خود.

مبنای قضاوت در دوره هخامنشی: وجود قوانینی مرکب از قوانین و شیوه های دادرسی اقوام ایرانی و نیز اقوام و ملتهای غیرایرانی تابع امپراتوری هخامنشیان،

تدوین مجموعه ای از قوانین در زمینه های گوناگون زندگی اجتماعی قرنهای پیش از هخامنشیان، به دستور حمورابی پادشاه بابل و کشف لوح سنگی آن قوانین در شوش، پایتخت سلسله های ایلام و هخامنشیان

سیاست پادشاهان هخامنشی در تبعیت از قانون: آزاد گذاشتن ملل تابع خود در تبعیت از قوانین و آداب و رسوم خود قضاوت و دادرسی در دوره ساسانیان: اطلاعات و مدارک بیشتر باقی مانده از آن دوران. گسترش تشکیلات قضایی در دوره ساسانی و افزایش نقش روحانیان زرتشتی در امور قضایی بیشتر از گذشته.

امور قضاوت در عهد ساسانی: برعهده گروهی از روحانیان زرتشتی آشنا با قوانین دینی و احکام عرفی.

تهیه کننده: مرضیه نوریان- دبیر تاریخ - مشهد مقدس- کانال تلگرامی "تاریخ من" @tarikheman3

«مادیان هزاردادستان:» مجموعه ای از قوانین و محاکمات به زبان پهلوی عصر ساسانی و منبع ارزشمند

سپاه و جنگ افزارها

لازمه شکل گیری و گسترش حکومت های بزرگ در ایران باستان و حکومت آنها برای مدت طولانی: داشتن ارتشی منظم، مجهز و آموزش دیده.

مادی ها:

اقدامات نظامی دهیوک: ایجاد سپاه توسط دهیوک، مؤسس حکومت ماد با گردآوری جنگاوران قبایل متحد خود، تبدیل هگمتانه (همدان کنونی) به دژ نظامی توسط او (هدف از تبدیل هگمتانه به دژ نظامی): به منظور مقابله با هجوم آشور یها، وساخت استحکامات و قلعه های متعددی در آن شهر.

اقدامات نظامی هُووختتر: سومین پادشاه ماد، تقسیم سپاه خود به دسته های کمان داران، نیزه داران و سواران و در کنار آنان وجود دسته های پشتیبانی، تدارکات و یگانهای بارکش.

سلاح های سپاه ماد: شامل خنجر، سرنیزه، سپر، شمشیر، تیر و کمان و زوبین.

هخامنشیان:

سپاه هخامنشی قبل از داریوش یکم: اتکای سپاه بر واحدهای مختلف پیاده نظام بود که از قبایل، اقوام و ملل تابعه .

اقدامات داریوش در زمینه نظامی و نوسازی سپاه: انجام اقدامات مهم توسط او ۱. در زمینه نظامی، تشکیل نیروی ویژه ده هزار

نفری به نام سپاه جاویدان ۲. تأسیس نیروی دریایی

سپاه جاویدان:

علت نامگذاری آن: کم نشدن تعداد آنها هیچ گاه. در صورت کشته شدن یا بازنشسته شدن سرباز یا فرماندهان جایگزینی سریع فرد جدید بجای وی.

افراد تشکیل دهنده سپاه جاویدان: اعضای آن، منتخب از میان جوانان برومند پارسی و آموز شهای ویژه به ایشان تشکیلات سپاه هخامنشی: ۱. نقش مهم سواره نظام در سپاه پارسیان در جنگ ها و سلاح اصلی آنها نیزه ۲. پس از سواره نظام، خیل عظیم پیاده نظام .

حضور دیگر اقوام ایرانی و غیرایرانی به جز پارسیها در ارتش هخامنشی . وجود لباس جنگی و جنگ افزارهای مخصوص برای هر کدام از این اقوام .

اقدام داریوش یکم، در تأسیس نیروی دریایی: به تدبیر این پادشاه، تأسیس چندین پایگاه دریایی در خلیج فارس، دریای سرخ و دریای مدیترانه. خدمت دریانوردان ملل مختلف تابع امپراتوری، از جمله فنیقی ها، سوری ها، مصری ها، قبرسی ها و مردمان آسیای صغیر در نیروی دریایی هخامنشیان ، اما فرماندهی ناوهای جنگی برعهده پارسیان و ماد یها.

اشکانیان

تهیه کننده: مرضیه نوریان- دبیر تاریخ - مشهد مقدس- کانال تلگرامی "تاریخ من" @tarikheman3
اهمیت اشکانیان به نیروی سواره نظام و در مقابل نقش کم اهمیت نیروی پیاده نظام در سپاه اشکانی،
اساس تشکیلات نظامی اشکانیان: سواره نظام چابک تیرانداز در هنگام سواری و در نتیجه از هم پاشیدن لشکر دشمن
مهم ترین جنگ افزارهای سپاه اشکانی: تیر و کمان و نیزه
دلیل توانمندی سواره نظام اشکانی: پیشینه صحراگردی شان

تشکیلات جدید سپاه اشکانی: تشکیل تدریجی سواره نظام سنگین اسلحه مجهز به زره و کلاه خود توسط اشکانیان
سیاست جنگی اشکانیان: استفاده از صدای طبل در آغاز حملات سپاه اشکانی در نتیجه ایجاد وحشت بسیاری در لشکر دشمن و از
بین بردن نظم دشمنان.

استفاده سورنا سردار معروف اشکانی از همین روشو ایجاد هراس بزرگی در سپاه کراسوس رومی و در نتیجه پیروزی در نبرد
حران 53 (ق.م)

ساسانیان :

ایجاد سپاه دائمی و مجهز با به قدرت رسیدن خاندان ساسانی،

تشکیلات سپاه ساسانی: 1. اصلی ترین بخش این سپاه متشکل از سواره نظام سنگین اسلحه زره پوش معروف به اسواران 2.
بخش دیگری از سپاه ساسانی را سواره نظام سبک اسلحه افراد مجهز به کمان 3. پیاده نظام ساسانی عمدتاً شامل روستاییان و
نداشتن اسلحه و تجهیزات مناسب و اهمیت ندادن به آنها به لحاظ نظامی،

اسواران: اصلی ترین بخش سپاه ساسانی و سواره نظام دارای اسلحه زره پوش یعنی سر تا پای اسواران با زره های فلزی پوشیده
شده بود و حتی اسبهایشان نیز پوشش زرهی داشتند. انتخاب اعضای سواره نظام از میان جوانان طبقه اشراف و نجبا
از جمله ابتکارات نظامی ساسانیان: استفاده از فیل در جنگها.

نیروی دریایی ساسانی: ایجاد آن از ابتدای تأسیس این سلسله

هدف اردشیر بابکان و جانشینان او در استفاده از نیروی دریایی: برای برقراری امنیت و تحکیم سلطه خود بر خلیج فارس و
دریای عمان و سواحل جنوبی آن. از جمله: خسرو انوشیروان با استفاده از نیروی دریایی رهایی یمن از دست حبشیان و
حمایت حبشیان از سوی امپراتوری روم شرقی (رقیب ساسانیان) توسط بر بالمندب و خلیج عدن

وجود مدارس به نام ارتشتارستان در دوران ساسانی: آموزش افراد ارتش در آنجا. حتی وجود شواهدی مبنی بر وجود کتابچه
هایی با موضوعهای تخصصی درباره آموزش های نظامی از قبیل تشکیلات قشون، فنون جنگ، تیراندازی با کمان، تغذیه
سپاهیان و مراقبت از اسبان در آن زمان و استفاده مربیان از این کتابچه ها در آموزش سربازان.

مانا باشید

م. نوریان

دبیر ناحیه ۱ مشهد

حکومت هخامنشی و ساسانی: حکومت متمرکز

تشکیلات اداری در ایران باستان: شاه در رأس تمام حکومتها

شباهت تشکیلات اداری هخامنشیان و ساسانیان: ۱. وجود حکومت متمرکز ۲. شاه در رأس ۳. اعتقاد به واگذاری حکومت از

طرف اهورامزدا (جنبه مذهبی حکومت) ۴. وجود دبیران برای اداره تشکیلات اداری کشور ۵. تقسیم کشور به ساتراپ یا کوره

تفاوت: ۱. افزوده شدن مقام وزیر بعنوان مقام دوم تشکیلات اداری بلافاصله پس از شاه و ریاست بر دیوانها و دبیران عصر

ساسانی ۲. نگارش و تهیه خدای نامکها در دوره ساسانی توسط دبیران علاوه بر وظیفه ثبت و نگارش فرمانها و نامه های

اداری ۳. مشورت شاهان هخامنشی با بزرگان و مشاوران درباره مسائل مهم حکومتی به ویژه جنگ و صلح اما در دوره

ساسانی، سهم بودن افراد و گروه های دیگری از قبیل اعضای خاندان شاهی، سران خاندانهای قدیمی، وزیران، رؤسای ادارات

و رؤسای روستاها، در قدرت و اداره کشور در اختیار داشتن: مقامات بالای کشوری و لشکری.

حکومت دوره اشکانی: ملوک طوایفی؛ شاه در رأس اما حضور حکام محلی در رأس هرم قدرت در کنار وی. در نتیجه داشتن

حکومت نیمه متمرکز. استقلال داخلی حکام محلی در امور داخلی و تنها دادن مالیات و نیروی نظامی به شاه.

نیروی نظامی: مهمترین نیروی نظامی تمام حکومتها سواره نظام متشکل از خاندانهای گروه حاکم

هخامنشیان: ۱. نیروی سواره نظام (سپاه جاویدان) متشکل از پارسیان ۲. پیاده نظام متشکل از اقوام گوناگون حکومت

هخامنشی ۳. نیروی دریایی فرمانده آن از مادها و پارسیها

اشکانیان: موفقیت در سوارکاری بعلت پیشینه بیابانگردی آنها. سیاست جنگی: استفاده از طبل در آغاز جنگ و بهم ریختن

نظم دشمن

ساسانیان: ۱. اسواران: سواره نظام سنگین اسلحه ۲. سواره نظام سبک اسلحه ۳. پیاده نظام عدم اهمیت آن ۴. نیروی دریایی

تاریخ من "ناشر تخصصی جزوات آموزشی-درسی تاریخ

@Tarikheman3

